

ELTE TÁTK SZOCIOLÓGIA DOKTORI ISKOLA

**„VIDÉKEN LAKNI ÉS VIDÉKEN ÉLNI”
A városból vidékre költözők vidékreprezentációja,
mindennapi élete és hatásuk a vidék átalakulására:
a város környéki vidék**

doktori értekezés tézisei

Csurgó Bernadett

Témavezető

Dr. Kovách Imre

Budapest 2011

A dolgozat témája, célja

A vidékszociológia jelentős változásokon ment keresztül az elmúlt évtizedekben, a strukturalista és alapvetően egy-egy jelenséget (pl. parasztság, agrártermelés) középpontjába állító vizsgálatokat felváltották a változások összefüggéseire koncentráló (reprezentáció, hálózatosodás, fogyasztás stb.) többdimenziós megközelítések. (Mormont 1990, Halfacree 2007, Marsden 1999, Murdoch 2000). Ennek hátterében az áll, hogy a vidék nem egységes és elkülönült társadalmi-térbeli kategória ma már, nem azonosítható az agrártermelés¹ és a parasztság tereként, a város és vidék közötti különbségek rendkívül összetetté váltak. A vidéki területek egyre növekvő mértékben fogyasztás központú használata megváltoztatta a vidék társadalmi definícióját. Számos hazai és nemzetközi kutatás bizonyítja, hogy a vidék jelenkori átalakulásában meghatározó szerepet játszanak a vidéken fogyasztóként megjelenő városi szereplők (turisták, kiköltözők) (például Mormont 1987, Cloke 1997, Boyle-Halfacree 1998, Csicsvari-Kovács 2002, Fejős-Szijártó 2000, 2002, Váradi 2008).

A városból vidékre vándorlás a jelenkori vidék egyik meghatározó tér és társadalom átalakító folyamata. A város környéki vidéki tér különböző funkciókkal rendelkezik, mint a mezőgazdaság, turizmus, rekreáció, kereskedelem, stb. A város környéki területek dinamikus térként definiálhatók, ahol a városi funkciók sorozata összeütközik a vidéki funkciókkal. A város környéke a vidéki tér egy sajátos típusa, ahol a városi szereplők, a kiköltözők fogyasztóként használják a vidéki teret, és ez hatással van a vidék átalakulására.

A városból vidékre vándorlás kutatása a jelenkori vidékszociológiai irodalomban azzal az irányzattal kapcsolódik össze szorosán, amely a vidéki tér funkcionális átalakulását, a fogyasztás felértékelődését hangsúlyozva a szociális reprezentáció és diskurzusok vizsgálatát állítja középpontjába. Ezen konstruktivista vidékszociológia alap gondolata szerint nem az a kérdés, mi a vidék, hanem az, hogy a különböző szereplők hogyan értelmezik és érzékelik a vidéket, és ez mit mond el a társadalom szerkezetéről és hatalmi viszonyairól. (Mormont 1987). Az irányzat egyik

---

¹ Az agrárfoglalkoztatottak aránya 2008-ban 4,5% volt.

meghatározó elmélete a vidék reprezentáció elmélet pedig nem térbeli-társadalmi struktúráknak, hanem a hely reprezentációjának tekinti a vidéket. Ezáltal a vidék a valóság szerveződésének, értelmezésének és közvetítésének társadalmilag meghatározott kognitív tartalmával egyezik meg.

Dolgozatomban azt vizsgálom, hogy hogyan járul hozzá a városból vidékre vándorlás a vidék térbeli - társadalmi átalakulásához. Kutatásomat a város környéki vidéki területeken végeztem, arra kerestem a választ, hogy mi jellemzi a városból vidékre költözők vidékreprezentációját, ez milyen mindennapi gyakorlatokat eredményez vidéken, és mindezeket figyelembe véve a helyiek percepciója szerint a városiak megjelenése milyen hatást gyakorol a vidék térbeli-társadalmi viszonyainak átalakulására. Az volt a célom, hogy két jelenség a kiköltözés és a vidékreprezentáció összefüggéseit, kölcsönhatását vizsgáljam a vidékszociológia szemszögéből, és a vidékszociológia sajátos megközelítését alkalmazva elemezzem a vidékreprezentáció és a kiköltözés kérdéskörét.

Kutatásom újszerűségét az adja, hogy nem fogadom el a városból vidékre költözést makroszintű folyamatként meghatározó megközelítéseket, amelyek a szuburbanizáció határait statisztikai mutatókkal állapítják meg és a városiasodás hatását csak a város környéki agglomerációkra szűkítik. Vizsgálatomban a városiak hatását agglomeráción belüli és kívüli településeken egyaránt elemeztem. Kérdésfeltevésem miatt elsősorban nem a népesedési folyamatokat és a makrotársadalmi változásokat tanulmányoztam, hanem a helyi viszonyokat a Buda környéki falvak mindennapi életét, a lokalitások szintjén megjelenő társadalmi jelenségeket. Azt vizsgáltam, hogy a kiköltözőknek milyen elképzeléseik vannak a vidékről, ez hogyan befolyásolja a mindennapi életüket, értékeiket, normáikat és mindez milyen hatással van a vidéki tér összetett átalakulására. Kutatásomban a vidékszociológiai irodalom elsősorban a vidék kognitív konstrukciójára összpontosító irányzatok eredményeit, fogalmait, módszereit alkalmaztam.

A disszertáció szerkezete

A disszertáció három részből áll. Az első rész a szakirodalom áttekintését tartalmazza. A szakirodalmi áttekintés első részében ismertetem a konstruktivista

vidékszociológia elméleti és empirikus megközelítéseit, ezáltal elhelyezve dolgozatom témáját egy tágabb elméleti keretben. Bemutatom azokat a fő fogalmakat, kutatási témákat és elméleti megközelítéseket, amelyekre később a saját kutatásom elemzésénél is támaszkodom. Áttekintem a konstruktivista (poszt-strukturalista) vidékszociológiai irodalom témám szempontjából fontosnak tekinthető nemzetközi és hazai eredményeit, megközelítésmódjait. A szakirodalmi áttekintés második részében a városból vidékre vándorlás nemzetközi és hazai irodalmát ismertetem. Összegzem azokat az eredményeket, megközelítéseket, amelyek a városból vidékre vándorlás fogalmi hátterét adják. Először a nemzetközi irodalom áttekintésével elhelyezem témámat egy tágabb tudományos kontextusban. Ezt követően a hazai szakirodalom eredményeinek összegzésével pozícionálom vizsgálatomat a város környéki vidék és azon belül a Budapest környéki vidéki tér kutatásában.

A második részben a kutatásomat mutatom be, azaz a városból kiköltözők hatásának vizsgálatát öt Buda környéki település példáján. Ez a rész három fejezetre oszlik az első fejezetben az adatgyűjtés módszerét és az elemzési megközelítéseket ismertetem. A második rész az elemzés, azaz a lokalitások átalakulásának elemzése a helyiek diskurzusának vizsgálatán keresztül, valamint az átalakulási folyamatok értelmezése a városból vidékre költözők vidék reprezentációjának és mindennapi életének elemzésének segítségével. Végül a harmadik fejezetben összegzem kutatási eredményeimet.

Elméleti háttér

A konstruktivista vidékszociológia

A városból vidékre vándorlás kutatása napjaink vidékszociológiai irodalmában szorosan összekapcsolódik azzal az irányzattal, amely a vidéki tér funkcionális átalakulását – a fogyasztás felértékelődését hangsúlyozva – a szociális reprezentáció és diskurzusok vizsgálatára összpontosít.

Az 1980-as évek végétől az európai és döntően angolszász kutatók figyelme a vidék átalakulása, az ellenurbanizációs folyamatok, a fogyasztói igények megjelenése felé fordult. Ennek az új, konstruktivista megközelítésnek háttérében a mezőgazdaság szerepének csökkenése, a vidéki tér és társadalom átalakulása áll.

A XX. században kialakuló, hagyományos vidékszociológia alapfeltevése a vidéki élet egyediségéből indult ki. A kapitalista fejlődés és következményeinek városközpontúsága arra ösztönözték a vidékkutatókat, hogy a vidéki társadalmi rendszerre összpontosítsanak, amely sajátos belső normákkal és rétegződési mintákkal rendelkezik. A vidéki társadalmat döntően a mezőgazdasággal azonosították és a vizsgálatok fókuszában a farmercsaládok álltak (Marsden-Lowe-Whatmore 1990a, Csire 1999). A 60-as évek óta azonban a vidékkutatók jelentős kihívásokkal szembesültek. Az egyre inkább városiasodó világban az erőteljesen Gemeinschaft (Tönnies 1887 magyarul 1983) orientációjú, a belső szolidaritást, a rokonsági kapcsolatokat, a generációk kontinuitását és a tradicionális társadalmat hangsúlyozó vidékszociológia státusza, elméleti alapfeltevése megkérdőjeleződött (Lupri 1967). A 60-as években megjelenő konceptuális változásokból kiindulva két eltérő irányzat alakult ki a vidékszociológiában: (1) a mezőgazdasági politikai gazdaságtan (agrarian political economy) és (2) a vidék átalakulását (rural restructuring) középpontjába állító irányzat. Témám a városból vidékre vándorlás jelensége lényegében a vidéki átalakulás kérdéskörének része.

A jelenkori vidékszociológia egyik alaphipotézisévé vált, hogy a vidék-város ellentét társadalmi konstrukció eredménye, és hogy a vidék alapvetően reprezentációként létezik, és a szociológiai vizsgálat tárgyát képezi mind a társadalmiság, mind a térbeliség, amit a cselekvők hoznak létre és interpretálnak (Marsden-Lowe-Whatmore 1990b). Vagy még inkább úgy kell vizsgálni a vidék esetében a társadalmat, hogy közben definiáljuk a teret. Az a tény, hogy a vidék egy konstruált reprezentáció és nem egy kézzelfogható valóság még nem üresíti ki a vidékszociológia tárgyát, hiszen a tárgyát éppen azok a folyamatok képezik, amelyen keresztül a cselekvők létrehozzák a saját vidékképüket a saját környezetüknek megfelelően, ahogy meghatározzák magukat az uralkodó ellentétek vonatkozásában, ahogy megtalálják identitásukat, és amelyen keresztül ez az identitás általánossá

válí. Kézenfekvő tehát, hogy a vidék-város között van különbség, de ezt az ellentétet minden társadalom újraértelmezte, a vidék egy társadalmi kategória, amelyet minden társadalom használ és (át)alakít, és ez a társadalmi konstrukció és minden, ami hozzá kapcsolódik, jelöli ki a mai vidékszociológia tárgyát (Mormont 1987, 1990, Halfacree 1995, 2006, Cloke 1997, Frows 1998, Dupuis 2006).

A konstruktivista (vagy más megfogalmazás szerint poszt-strukturalista (Halfacree 1993, Halfacree – Boyle 1998) megközelítés, és új kategóriája, a ruralitás, valamint elemzési eszközei, a diskurzus és reprezentáció a jelenkori vidékszociológiában rendkívül népszerű. Az új irányzat képviselőinek közös sajátossága, hogy a megközelítés középpontjában a világot újradefiniáló, jelentéskonstruáló társadalmi cselekvő alakja áll (Mormont 1990, Csicsvari 1999, Halfacree 1995, 2006).

2. A városból vidékre vándorlás nemzetközi és hazai kutatása

A városból vidékre költözést a nemzetközi szakirodalom három eltérő megközelítésben vizsgálja (1) *szuburbanizáció* (2) *ellenurbanizáció* (3) *városból vidékre vándorlás*. Kutatásomban a harmadik megközelítést alkalmazom, amely szerint a *vidékre költözés* (migration into rural areas) nem tekinthető sem az ellenurbanizáció sem a szuburbanizáció szinonimájának, lokális vagy regionális szinten önmagában is értelmezhető jelenség.

A szakirodalom a városból vidékre vándorlás főszereplőjeként döntően a középosztályt azonosítja. Elsőként Daniel Bell hívta fel a figyelmet a *szolgáltató osztály* (service class) társadalmi térhódítására és a szolgáltató szektor gazdasági súlyának megnövekedésére (idézi Andersson 2005). A mezőgazdaság térvesztésével a termelés helyett a fogyasztás vált a vidéki társadalom és gazdaság alapjává.

A városból vidékre vándorlás következményeinek értelmezésére döntően három meghatározó megközelítés, modell használatos a vidékszociológiában. Az első modell a *szolgáltató vidék* (consumption countryside), amely a vidék funkcióváltását hangsúlyozza. Lényege, hogy a vidék fő funkciójává a termelés helyett a szolgáltatás vált, tehát, hogy piaci termékeket és szolgáltatásokat nyújt a városi fogyasztóknak. A második megközelítés a városiak vidéki megjelenését városi nyomásként értelmezi.

A *városi nyomás* (urban pressure) lényege az átalakuló vidék-város kapcsolat, ami a beépített terület és a lakosságszám növekedését, új (városi) szereplők megjelenését, valamint a helyi gazdasági tevékenységek diverzifikálódását és új gazdasági tevékenységek megerősödését jelenti. Végezetül a harmadik megközelítés a városiak hatását a *vidék dszentrifikációjaként* határozza meg. A vidék dszentrifikációjának hátterében a városiak zöld lakóhely iránti igénye áll, melynek eredményeként átalakul a természet, illetve a természet és társadalom viszonya, mely új életstílus megjelenéséhez vezet vidéken.

A kiköltözés emellett erőteljesen összefügg a *vidék idill-típusú szociális reprezentációjának* uralmával, ami a vidék, vidékiség felértékelésével is jár (Boyle - Halfacree 1998). Számos kutató hívja fel a figyelmet arra, hogy a különböző vidéki helyek egyre nagyobb mértékben öltenek középosztályi formát. A házak, a tevékenységek, a helyi életvilág egésze átalakul, átveszi és épít a középosztály reprezentációján át közvetített vidék-idillre.

A városból vidékre vándorlás az egyik központi mozgatórugója a *poszt-reaktívista vidék* kialakulásának. Ez a fajta belső vándorlás magában hordozza a vidéki speciális szociális reprezentációt tartalmazó relatíve új vidék-konstrukciókat (Marsden 1999, Boyle-Halfacree 1998, Gorton társai 1998).

Magyarországon a kilencvenes éveket követően a szuburbanizáció a belföldi vándormozgalom egyik legkarakteresebb jelensége lett. A hazai szakirodalom a városból vidékre vándorlást *szuburbanizációként*, azaz a városiasodás egy szakaszaként kezeli. A szuburbanizáció eredményeként a város és vidék közötti kapcsolat sokszínűsödik. A falvak bekapcsolódnak a nagyváros munkaerőpiacába, befogadják a városból kitelepülőket és a város felé igyekvőket, befogadják a nagy helyigényű gazdasági tevékenységeket.

Bajmóczy (2004) arra hívja fel a figyelmet, hogy a magyarországi szuburbanizáció, a városból vidékre vándorlás a nyugat-európaihoz viszonyítva speciális időszakban indult meg. A szuburbanizáció megindulása Magyarországon a természetes fogyás időszakára esik, illetve akkor kezdődött, amikor a gazdaságban jelentős visszaesés következett be és a lakosság széles rétegeinek megélhetési körülményei romlottak. A 90-es évek lakásprivatizációja jelentős motivációs tényezőként jelent meg a városi

lakosság vándorlásában, ugyanakkor a különböző társadalmi státuszú csoportokat eltérően érintette. Csanádi és Csizmady (2002) azt hangsúlyozzák, hogy a bérlakásprivatizáció a költözés lehetőségét és kényszerét egyaránt megnövelte. A kedvezőbb pozíciójú budapesti lakásokból a magasabb státuszú Budapest környéki településekre lehetett költözni, míg azok, akik számára a kiköltözés a lakásterhektől való menekülést jelentette, a Budapesttől távolabbi településekre költöztek (Csanádi - Csizmady 2002). Továbbá a szuburbanizáció nálunk lényegesen jelentősebb falusi népességarány (55-65%) mellett kezdődött, mint Nyugat-Európában, és tovább bonyolítja a képet, hogy a városi népesség egy része olyan településekre költözött, ami jogilag városi funkcióval rendelkezik.

A szuburbanizáció egyik fontos következménye, hogy az agglomerációk és a „vidék” közötti kontrasztok egyre élesebbé válnak. A szuburbanizálódó falvak a magyar vidék prosperáló falutípusát jelentik (Kovács K 1999).

A felmérések alapján a kutatók azt is megállapították, hogy Magyarországon a magasabb társadalmi státuszú, fiatalabb korcsoportokba tartozó emberek költöznek ki leginkább a városokból a környékre. A várost elhagyó, felső-középosztályi csoport esetében a „kiköltözést” feltehetően a kényelmesebb lakás, a „zöld” lakókörnyezet iránti igény motiválja elsősorban. A szuburbanizáció átalakítja a vidéki települések térszerkezetét, lakóháztípusait (Tamáska 2006) is.

A hazai szakirodalom többféle megközelítése is jelen van a szuburbanizáció és következményeinek magyarázatára. Annak ellenére azonban, hogy a hazai szuburbanizációval foglalkozó szakirodalom számos ponton – mint például a kiköltözők motivációinak vizsgálata, néprajzi és kvalitatív szociológiai elemzések – mutat kapcsolódási lehetőséget a vidék reprezentációjának kutatásával, a hazai vidékkutatásokban ez még nem kapott igazán figyelmet.

A kutatás: A városból kiköltözők hatása a vidék átalakulására: a Buda környéki falvak példája

A disszertáció öt település esetén, valamint a városból kiköltözők vidékreprezentációjának és mindennapi életének vizsgálatán keresztül elemzi a város környéki vidék jellegzetességeit, a városi szereplők hatását a vidék társadalmi,

gazdasági, hatalmi átalakulására. A kutatás esettanulmány jellegű, öt település, a település érintett szereplőinek a város és városiak hatásáról alkotott percepciója valamint a településekre kiköltöző városi családok elemzésével kíván következtéseket levonni a vidék reprezentációk és a városból kiköltöző családok mindennapi élete közötti kölcsönhatásokra, és mindenekelőtt a városiak hatására a lokalitások átalakulásában, társadalmi változásaiban. Kutatásom megközelítésében és módszerében a hazai szociológiában jelentős hagyományokkal rendelkező falukutatásokon belül leginkább az egy meghatározott problémát középpontba állító, a közösséget, döntően a falut, mint elemzési keretet alkalmazó lokalitáskutatásokkal rokonítható (Kovács É. 2008). A lokalitások vizsgálatával a városi fogyasztás tereként kialakuló új vidéki tér típus a város környéki vidék jellegzetességeit és a városiak vidékre gyakorolt hatását értelmezem.

Adatgyűjtés: interjúalanyok, kutatási témák

Disszertációm alapját kvalitatív módszeren alapuló vizsgálatok képezik, amelyeket 2003-2009 között folytattam munkatársaimmal a Buda környéki településeken. A disszertáció nagymértékben támaszkodik a 2003-2006 között az MTA Politikatudományi Intézetben lezajlott RURBAN²nemzetközi kutatás során készített interjúkra. A RURBAN kutatás során több Buda környéki településen készítettünk interjúkat³, a kutatás vizsgálati területét a Budától nyugatra elhelyezkedő települések, a Budapesti agglomeráció részét képező és azon kívül elhelyezkedő falvak: Nagykovácsi, Páty, Etyek, Alcsútdoboz és Tabajd jelentették. A kutatás során félig strukturált interjúkat készítettünk a települések meghatározó szervezeteinek képviselőivel (önkormányzatok, civil szervezetek, vállalkozások, ingatlanügynökségek, stb.), valamint a helyi lakosság különböző típusú szereplőivel,

---

²Building new urban-rural relationships under urban pressure, EU FP5 kutatás. 5 ország (Hollandia, Finnország, Spanyolország, Franciaország, Magyarország), amelyben a magyarországi kutatást az MTA Politikai Tudományok Intézetének kutatócsoportja végezte Kovách Imre vezetésével.

³A RURBAN kutatás interjút az MTA Politikai Tudományok intézetének kutatócsoportja készítette: Kovách Imre (kutatásvezető), Csurgó Bernadett, Jókuthy Emese, Kristóf Luca, Megyesi Boldizsár, Nagy Ildikó. Ezúton is szeretnék köszönetet mondani Kovách Imre kutatásvezetőnek, disszertációm témavezetőjének, hogy a kutatás során készített interjúkat a disszertációmban történő feldolgozáshoz rendelkezésemre bocsátotta. Továbbá köszönöm kollégáimnak a kutatásban végzett munkájukat.

városi kiköltözőkkel és „öslakosokkal”. Arra kerestük a választ, hogy a városi nyomás hatására hogyan alakul át a vidék társadalma, gazdasága, és melyek a vidék azon javai és szolgáltatásai (rural goods and services: RGS), amelyek a városi fogyasztást generálják, illetve ez a fogyasztás, azaz a városi nyomás (urban pressure), milyen változásokat eredményez a helyi társadalomban, gazdaságban és politikában. A kutatás során 75 interjú készült a kutatási terület öt településén. A kutatás négy munkacsomagban gyűjtötte össze az elemzés alapjául szolgáló adatokat. Az interjúalanyok kiválasztása minden munkacsomag esetében szakértői mintavétellel történt, az egyes munkacsomagok elméleti tanulmánya előre meghatározta az interjúalanyok fő kiválasztási kritériumait.

Mivel a kutatás alapvetően a meghatározó intézmények és a vidék hagyományos szereplőinek szemszögéből vizsgálta a változásokat, kevés figyelem esett a kutatás eredményei alapján is bizonyítottan a változások kulcsát jelentő városból kiköltöző családokra. Ezért a RURBAN kutatás folytatásaként és abból kiindulva a disszertációhoz kapcsolódóan 2007-2009 között jómagam további kutatást végeztem a városból vidékre költözők körében az öt, a RURBAN kutatásban kiválasztott településen. Céлом a nemzetközi szakirodalomban megfogalmazott poszt-strukturalista elméletekből kiindulva az volt, hogy a vidék szociális reprezentációját középpontba állítva értelmezzem a város környéki vidéken zajló átalakulást, a vidék funkcióváltását, a városi fogyasztás tereként megjelenő vidéki teret. Ennek érdekében a városból kiköltöző 32 család körében 38 interjúalannyal félig strukturált mélyinterjúkat készítettem a városból kiköltözők vidékreprezentációjáról és mindennapi életéről.

A családok kiválasztása a szakértői mintavétel és a hólabda mintavétel kombinációjával történt. A kutatás kiindulásaként 5 általam kiválasztott településen Nagykovácsiban, Pátyon, Etyeken, Alcsútdobozon és Tabajdon a RURBAN kutatásban szerzett terepismereteimből adódóan magam kerestem fel Budapestről az elmúlt években kiköltöző családokat, akikkel interjút készíthettem, majd ezektől a családoktól kértem, hogy ajánljanak másokat, akik szintén Budapestről költöztek a településekre. A migrációs irodalomból kiindulva, amely szerint a vándorlás nem egyénileg, hanem családok tagjaként történik, a kutatás egységének a családokat

tekintetem, a válaszadók pedig a férjek és/vagy feleségek voltak. 11 esetben a férjjel készült interjú 12 esetben a feleség volt a válaszadó, 6 esetben a férjjel és a feleséggel is készült interjú, és 3 esetben az alanyok kérésére az interjú szituációban a férj és feleség együtt volt jelen.

A disszertációm alapját tehát a fenti kutatások során készített 113 félig strukturált interjú képezi. Úgy vélem, hogy a vizsgált esetek természetesen a módszer korlátait figyelembe véve, hozzájárulhatnak a vidéki tér egy sajátos típusa, a város környéki vidéken zajló folyamatok megértéséhez.

Az interjú módszer mellett az szólt, hogy a nemzetközi szakirodalomban is döntően kvalitatív és interjú módszer segítségével kutatják a vidékreprezentációt (Halfacree 1993, 1995 Munkejord 2006), és általában a szociális reprezentáció empirikus vizsgálatában is nagy hagyományai vannak a kvalitatív interjú vizsgálatoknak (László 2000a,b). Emellett a kvalitatív módszereket alkalmazó esettanulmányi megközelítés rendkívül népszerű a nemzetközi vidékszociológiában valamint a hazai lokalitás kutatások esetében is elterjedt és egyre elfogadottabb (Kovács É. 2008, Váradi 2008). A hazai szakirodalomban a város környéki vidék, azaz a döntően szuburbiként azonosított területen a kvantitatív módszereket alkalmazó vizsgálatok terjedtek el inkább (például Dövényi - Kovács Z. 1999, Csizmady - Csanádi 2002, Bajmóczy 2002), és viszonylag csekély a kvalitatív eszközöket alkalmazó elemzések száma, ugyanakkor információgazdagságuk bizonyítja a kvalitatív vizsgálatok (például Váradi 1997, Kiss 2007) szükségességét a szuburbanizáció, illetve az általam használt terminusban a város környéki vidék vizsgálatában. Azt gondolom, hogy a város környéki vidéken zajló folyamatok mélyebb megértéséhez, a kvantitatív vizsgálatok eredményeinek értelmezéséhez, szükséges feltáró jellegű, a mélyebb összefüggésekre fókuszáló kvalitatív vizsgálatokat is végezni, kutatásommal ehhez kívánok hozzájárulni.

Az elemzés során a poszt-strukturalista vidékszociológia megközelítését és módszereit használtam kiindulópontként. Az elemzés középpontjában az érintett szereplők vidék diskurzusa, a vidék reprezentációk és hatásuk a mindennapi életre és a térbeli-társadalmi átalakulásra állt. Az elemzés kiinduló hipotéziseként Kieth Halfacree (2007) a vidéki tér meghatározására kialakított modelljére támaszkodtam,

amely szerint a vidéki tér három elemből épül fel: (1) vidéki hely (lokalitás), (2) a vidék reprezentációja és (3) a mindennapi élet.

Halfacree modelljéből kiindulva a város környéki vidék jellegzetességeinek leíráshoz, a városi szereplők vidékre gyakorolt hatásának értelmezéséhez a lokalitások, a reprezentációk és mindennapi élet elemzését állítottam a vizsgálat középpontjába. Kutatásom kérdésfeltevéséhez igazodva azonban Halfacreetől eltérően nem a vidék általános leírását kívánom adni, hanem a vizsgálat fókuszában a városiak hatása áll a vidék átalakulására. Az elemzés során így a lokalitások szintjén az öt településen végzett kvalitatív kutatás alapján vizsgáltam, hogy a városi szereplők hatására milyen változások azonosíthatók a vidék térbeli-társadalmi gyakorlataiban, hogyan érzékelik a helyi szereplők ezeket a változásokat és hogyan reagál a helyi társadalom a városi szereplők megjelenésére, a városi fogyasztás növekedésére. A vidékreprezentációk esetében a kérdésfeltevés sajátosságait is figyelembe véve Halfacreetől eltérően, aki a vidék általános meghatározását célozza meg, az elemzés során jómagam nem a tudományos és populáris diskurzusokra (Jones 1995) helyezem a hangsúlyt, hanem a vizsgálat fókuszában a városból kiköltözők laikus diskurzusa (Jones 1995, Halfacree 2004) és az ezek alapján kirajzolódó vidékreprezentációk állnak, mivel célom a változás kulcsát jelentő szereplők, a városból kiköltöző családok vidékkel kapcsolatos attitűdjeinek, igényeinek, vágyainak megértése, amely feltételezésem szerint hozzájárul a város környéki vidéken zajló átalakulási folyamatok megértéséhez is. Ez az oka annak is, hogy a mindennapi élet elemzése során szintén a városból kiköltözőkre helyezem a hangsúlyt, mivel az ő mindennapi életük elemzésével választ kaphatunk a városi fogyasztás tereként definiálható vidék mindennapi gyakorlatának átalakulására, a vidékreprezentációk és mindennapi élet kölcsönhatására is, ami hipotézisem szerint a változások legfőbb mozgatórugóját jelenti a lokalitások szintjén.

Az eredmények rövid összefoglalása

A vidék és város kapcsolat átalakulásának, a városiak vidékre gyakorolt hatásának egyik legmarkánsabb példáját ma Magyarországon a város környéki vidéki területek

adják⁴. Ezért választottam kutatásom helyszínéül a Buda környéki falvakat, a budai agglomerációban és annak közelében fekvő településeket. A vizsgált falvak Nagykovácsi, Páty, Etyek, Alcsútdoboz és Tabajd Budapesttől különböző távolságban helyezkednek el, és eltérő mértékben hordozzák a klasszikus értelemben vett szuburbiának a jellegzetességeit (Dövényi - Kovács Z. 1999, Kovács K. 1999b, Tímár - Váradi 2000, Csanádi - Csizmady 2002, Csité - Kovács 2002, Tímár 2001, Cséfalvay 2008). Vannak közöttük a várostól távolabbi 30-40 kilométerre fekvő települések és van olyan (Nagykovácsi), amely közelségéből és kertvárosi funkciójából adódóan már Budapest közlekedési hálózatába is be van kapcsolva. A lakosságcsere is eltérő mértékben jellemzi a vizsgált településeket, de döntően a korábbi lakosság nem cserélődött ki a településeken, a meglévő lakosság mellett többletként jelentkeznek a városból vidékre költözők. Nagyváros környéki falvak ezek, a francia terminológiából kölcsönözve ún. peri-urban illetve peri-rural települések (Bossuet 2006), vagy az angol kifejezéssel vidék és város közötti peremtelepülések (rural-urban fringe) (Mahon 2007). Jellegzetességükben, funkciójukban egyaránt a város és vidék határán helyezkednek el.

A vándorlás ezekben a falvakba a 90-es évek elején a vidék idill szociális reprezentációjának „felvirágzásával” párhuzamosan kezdődött meg, ezért a területen lejajlott változások alkalmas terepet kínálnak annak vizsgálatára, hogy a vidék reprezentációk és ezen belül a városból vidékre költözők szociális reprezentációjának elemzése hogyan járulhat hozzá a városiak vidékre gyakorolt hatásának, a vidék átalakulásának megértéséhez.

A városból kiköltözők hatása a lokalitások átalakulására

A lokalitások vizsgálatának során az öt Buda környéki településen készített kvalitatív kutatás eredményei alapján elemeztem a városiak hatását a vidék átalakulására. Az elemzésnek nem célja az öt vizsgált település minden részletre kiterjedő bemutatása, amelyre sem a felhasznált interjúk, sem a disszertáció keretei nem alkalmasak. Az interjúkból származó információkat alapul véve, az érintettek elbeszélései és ezek

---

⁴Természetesen a turisztikai területek mellett.

elemzése alapján értelmeztem a városiak térbeli és társadalmi folyamatokra gyakorolt hatását. Célom tehát a Buda környéki települések, a lokalitások szintjén a városi fogyasztók hatásának bemutatása azon keresztül, ahogyan a helyi lakosok (öslakosok), önkormányzatok, civilek, gazdasági szereplők érzékelik a városból kiköltözők megjelenésének hatását a településre. A települések vizsgálatának célja, az volt, hogy az esetek segítségével megragadhatóvá váljanak azok a fő sajátosságok, amelyek a városi fogyasztás hatására kialakuló város környéki vidéki teret és annak térbeli - társadalmi viszonyait jellemzik.

A városiak megjelenése jelentős változásokat eredményez a város környéki vidéki települések társadalmában, térbeli gyakorlatában. A lokalitások szintjén a városból kiköltöző középosztály jelentős mértékben átalakítja a vizsgált települések térbeli, társadalmi gyakorlatait. A tér átalakulásának jellemző elemei a lakóterület növekedése, a földhasználat funkcióváltása és a táj átalakulása. A lakóterület növekedése, függetlenül az eltérő vidék reprezentációktól és mindennapi gyakorlatoktól a városi fogyasztás növekvő mértékének eredménye, melynek két eltérő típusa figyelhető meg, az egyik a külterület, döntően üdülőövezet spontán benépesülése, a másik pedig a szervezett lakópark építés. A lakóterület növekedéséhez kapcsolódóan a föld használata is átalakul, a mezőgazdaság helyét, a földhasználat termelő funkcióját a lakó és szolgáltató funkció váltja fel. Mindezek pedig a táj és településképben is jól megragadható változásokat eredményeznek. A városi fogyasztók hatására a városkönyéki vidéki tér egy multifunkcionális térré alakult, ahol a városi igényekhez igazodva a lakó, szolgáltató és termelő funkciók keverednek. A lakóparkok és különálló településrészek a városból kiköltözők térbeli-társadalmi elkülönülését, szegregálódását jelzik. Az épített környezet átalakulása, magas státuszú, sajátos stílusú lakóházak sora pedig a vidék dzsentrifikációjának szembeütő bizonyítéka. A lakóterület növekedése, a zöldterület csökkenése, a táj átalakulása pedig a városi nyomás jellemző mutatói. A város környéki vidék térbeli átalakulása, a földhasználat funkcióváltása alátámasztja a poszt-produktivista vidék kialakulásának tézisének, melynek lényege, hogy az agrártermelés térvesztésének következményeként a vidék fő funkciójává a termeléssel szemben a fogyasztás válik (Marsden-Lowe-Whatmore 1990a, Csire 1999, 2005, Andersson 2005). A vizsgált

települések, a város környéki vidéki lokalitások pedig alapvetően nyitottak az új igények kiszolgálására, a funkcióváltásra, mert az alapvető termelési formák megváltozása, az agrártermelés térvesztése miatt új megélhetési forrásokra van szükségük.

A lokalitások szintjén jelentős változásként értelmezhető, hogy a településeken állandó jelleggel magas társadalmi státuszú csoportok jelennek meg, amelynek nem csupán a korábban már tárgyalt térszerkezeti következményei vannak, de jelentős változást hoznak a falvak társadalmában is. A közép és felső osztályok életstílusbeli és fogyasztási szokásai megváltoztatják a falvakra jellemző korábbi társadalmi gyakorlatokat.

A társadalom átalakulása szempontjából a népesség növekedése és a népesség társadalmi összetételének változása mellett és annak eredményeként hangsúlyos elem a város környéki vidék társadalmi gyakorlatában a társadalmi együttélés és közösségi élet megváltozása.

A városból kiköltözők hatására átalakulnak a mindennapi társadalmi együttélés szabályai. A város környéki vidéki tér jellemző sajátossága, hogy két egymással ellentétes társadalmi-kulturális folyamat, a *városiasodás* és a *retradicionálisizáció* verseng egymással, jelentős változásokat és konfliktusokat eredményezve a helyi társadalmi - gazdasági - kulturális életben.

A kertvárosiasodás folyamata a társadalmi élet szintjén azt jelenti, hogy a kiköltöző városiak hatására a személyes kapcsolatok intenzitása csökken, a falvakban élők nem ismerik egymást, nem tartanak fenn baráti, szomszédosági kapcsolatokat. „csak aludni járnak haza”. A középosztályosodással és kertvárosiasodással párhuzamosan megfigyelhetők a társadalmi szegregálódás és dzsentrifikáció jelei is.

A retradicionálisizáció alapját pedig az jelenti, hogy a városból kiköltözők között többen a falusi közösség megteremtésének vágyával költöznek vidékre, és ezen vágyuknak megfelelően aktív közösségi élet szervezésébe kezdenek, hagyományőrző csoportokat, közösségi klubokat, civil szervezeteket hoznak létre, ezáltal alakítva át a korábbi helyi közösségi életet. Hatásukra a vidékiség bizonyos elemei felértékelődnek, esztétizálódnak, ezáltal eredményezve jelentős változásokat a helyi társadalmi - gazdasági - kulturális gyakorlatokban.

A városból vidékre költöző középosztály megváltoztatja a város környéki vidék társadalmi-kulturális viszonyait. A városból kiköltöző magasabb társadalmi státuszú rétegek válnak meghatározóvá és irányítóvá a város környéki vidék társadalmában. Hatásuk pedig két ellentétes folyamatban (kertvárosiasodás vs. retradicionalizáció) érhető tetten.

A kutatás a város környéki vidék társadalmi folyamatainak vizsgálata és a városból kiköltözők vidékre gyakorolt hatásának értelmezésén túl tartalmaz eredményeket arra a vidékszociológiai módszertani kérdésre vonatkozóan is, hogy a vidékreprezentációk vizsgálata hogyan képes hozzájárulni a vidék átalakulásának megértéséhez. A kutatás kérdésfeltevéséhez igazodva a vizsgálat középpontjába a helyiek diskurzusában a változások főszereplőjeként megjelenő városból kiköltöző családok vidékreprezentációját és a hozzá kapcsolódó mindennapi gyakorlataikat állítottam. Eredményeim azt mutatják, hogy a város környéki vidék térbeli és társadalmi folyamatait meghatározó fő trendek a városiasodás és a retradicionalizáció jól magyarázhatók a városból kiköltözők eltérő vidékreprezentációja és az erre épülő mindennapi gyakorlataik alapján. A vidékreprezentációk vizsgálata fontos adalékokkal szolgálhat a vidék folyamatainak értelmezéséhez.

A városból kiköltözők vidékreprezentációja

A vizsgálat során a városból kiköltöző családok felnőtt tagjaival készített interjú alapján azt vizsgáltam, hogy a városból érkező családok diskurzusában hogyan jelenik meg a vidék. Az elkészült interjúkat laikus diskurzusnak tekintem, és ez alapján elemeztem a városiak vidékreprezentációját. A szociális reprezentáció megközelítés lényege, hogy az egyének elbeszélései alapján alakul ki a vidék definíciója, ahelyett, hogy a kutató a saját előfeltevéseit illesztené az empirikus anyaghoz. Az egyének elbeszéléseiből kiindulva érzékelhetővé válnak az ellentmondások és feszültségek is a diskurzusban, így a kutató nem fogadja el eleve adott kategóriának a vidéket, a vidék az egyének elbeszélésiből definiálódik (Halfacree 1995).

A város környéki vidék a városból kiköltözők laikus diskurzusában a várossal szemben határozódik meg, minden leíró elem (településkategória, a távolság, a népességszám, a fizikai környezet, a funkciók jellege és a társadalmi mutatók) lényege, hogy megkülönböztesse a város környéki vidéki teret a várostól. A leírásokban hangsúlyosan van jelen egy értékelő, döntően idealizáló hozzáállás, amely a vidék pozitív jellemzőit hangsúlyozza a város negatív jellegzetességeivel szemben. A város környéki vidék képe jellemzően pozitív, szemben nem csupán a város negatív sajátosságaival, de a többi, nem város környéki vidéki tér elmaradottságával is.

A városból kiköltözőkre a vidék idilli reprezentációja jellemző. Saját élményeikre, elképzeléseikre és attitűdjeikre támaszkodva a kiköltözők a város környéki vidék döntően idealizált, idilli definícióját adják. Vidék reprezentációjuk hangsúlyos elemei a biztonság, nyugalom, egészséges élet, mint a vidékhez kötődő individuális értékek, valamint erőteljesen jelen van a diskurzusukban a vidék idealizálása, esztétizálása, a természet szépségeinek kiemelésével a közösség és hagyományok hangsúlyozásával. A város környéki vidék a városból vidékre költözők vidékreprezentációja alapján olyan pár ezer lakosú falvakat, községeket jelent, amelyek közel, néhány tíz kilométeres távolságra helyezkednek el a várostól, ahol jellemző a zöld terület magas aránya és a családi házak túlsúlya, és meghatározó társadalmi rétege a városból kiköltöző középosztály. A város környék vidéki tér a biztonságot, az egészséges életet, a természetközelséget és a családi élet nyugalomát biztosítja az ott élők számára, ahol még élnek a tradicionális hagyományok és intenzív közösségi élet van. A vizsgált városból vidékre költöző családok vidékreprezentációja sokszínű, az alapvetően pozitív elemek különböző hangsúlyokkal jelennek meg az egyes diskurzusokban, kölcsönhatásban a mindennapi élettel, ahogyan a városiak vidéken élnek. A vidék reprezentációk a köznapi viselkedés értelmezésének és a viselkedéstervek kialakításának eszközei.

A városból kiköltözők mindennapi élete

A városból kiköltözők mindennapi életének vizsgálata során azt elemeztem, hogy a korábbiakban meghatározott vidékreprezentációs dimenziók milyen jellegzetes viselkedési gyakorlatokban mutatkoznak meg. A vidékreprezentációk mindennapi viselkedés szempontjából meghatározó elemeit állítottam az elemzés fókuszába. A városból kiköltözők mindennapi életének leírását az elbeszélések alapján kibontakozó, a vidék mindennapi megélése szempontjából meghatározó kategóriák köré rendeztem. Ezek kategóriák azokat a szimbólumokat és képeket jelentik, amelyek a mindennapi életről szóló elbeszélések során a vidékiség megélésének alapegységeit jelentették. Az elemzés tehát nem általában foglalkozik a kiköltözők mindennapi életének sajátosságaival⁵, hanem döntően azokra az elemekre fókuszál, amelyek a városból kiköltözők vidéki életét, a vidéki élet mindennapi megélésének jellegzetességeit mutatják.

A városból kiköltözők mindennapi élete vidéken, a városi életformától megkülönböztetett vidéki életként értelmezhető, ahol a vidék megélésének alapegységeit (1) *a házhoz és kerthez való viszony* (2) *a természettel való kapcsolat*, (3) *a vidéki családi élet* és (4) *a közösséghez való viszony* jelentik. Ezek azok a kategóriák, amelyek a városból kiköltözők vidéki életét meghatározó mindennapi gyakorlatokat a város környéki vidéki életforma eltérő típusaiba rendezik.

A kiköltözők házhoz való viszonya nem homogén, a mindennapi gyakorlatok szintjén eltérő módon viszonyulnak a házhoz. A házhoz való viszony három különböző formája figyelhető meg. Az első, amikor a háznak alapvetően státuszjelző funkciója van. A saját kert és ház birtoklása a kiköltözés fő motivációja. A vidék biztosítja a magasabb státuszú lakóköörülményeket. Ezek a családok szívesen választják lakhelyül az új építésű nagyméretű házakat, amelyek sokszor a falvak határában, az ún. lakóparki övezetekben helyezkednek el, vagy a faluban épített ingatlanok nagyobb méretükből, változatos stílusukból adódóan kitűnnek a falu házai közül, ezzel is jelezve a lakók státuszát. A házhoz kapcsolódó kert fő funkciója a lakókörnyezet esztétizálása kölcsönhatásban a ház státuszjelző funkciójával. A

---

⁵ A felmérés általában is tartalmaz információkat a családok mindennapi életére vonatkozóan, de ennek elemzésével a disszertáció keretein belül nem foglalkoztam.

házhoz való viszony másik formája, amikor a ház, mint a család jólétének alapja jelenik meg. A vidéki család ház és kert biztosítja a család és legfőképpen a gyermekek megfelelő életkörülményeit. A ház a családi élet központja, és a kert is a család mindennapi életéhez, igényeihez igazodik. A ház és a kert a családi béke, nyugalom és rekreáció központi tere. Végezetül a házzal kapcsolatos attitűdök és viselkedések harmadik formája, amikor a ház a vidékiség szimbólumaként jelenik meg. Fontos, hogy a ház megfeleljen a tradicionális vidékképnek. Jellemző, hogy az ilyen családok felújított parasztházakban élnek. A háznak értékjelző funkciója van. A vidéki ház szimbolizálja a kiköltözők autenticitás igényét, a tradíciókhoz való visszatérés vágyát. A vidéki ház, a vidék hagyományainak megbecsülését, a vidéki élet iránti nosztalgiát a kiköltözők vidékhez kötődő érzelmeit jeleníti meg. A vidéki ház a mindennapi gyakorlatok szintjén tehát három markánsan elkülönülő funkcióval jelenik meg: (1) státuszszimbólum, (2) családi fészek és (3) autenticitás.

A család és vidék összekapcsolódása a kiköltözők vidékképében, vidék percepciójában egységesnek tekinthető, ugyanakkor a vidékképnek ez a markáns eleme nagyon eltérő társadalmi gyakorlatokat eredményez. A vidékkép központi eleme tehát a tradicionális család. Ugyanakkor az ezekhez kapcsolódó társadalmi gyakorlat két nagyon eltérő formáját figyelhetjük meg a vizsgált kiköltöző családok esetében. Míg egyik oldalon egyfajta retraditionalizáció zajlik, visszatérés a hagyományos egykeresős családmodellhez, ahol a férfi a család külső, míg a nő a belső életének irányítója és a család élete a nemi szerepek mentén szerveződik, addig a másik esetben a tradicionális család és nemi szerepek újraértelmezését, revitalizációját figyelhetjük meg. A falusi család tradicionális, idilli képe nem csak azoknál a családoknál jelenik meg, akik a kiköltözést követően az egykeresős családmodellbe rendezkedtek be, de lényeges eleme azon kiköltözők vidékképének is, ahol a család mindkét felnőtt tagja dolgozik. A feleség és anya, mint a családi élet aktív és meghatározó szereplője jelenik meg. A tradicionális nemi szerepek megélése a vidéki mindennapi élet fontos eleme, a családtagok rekreációjának forrása.

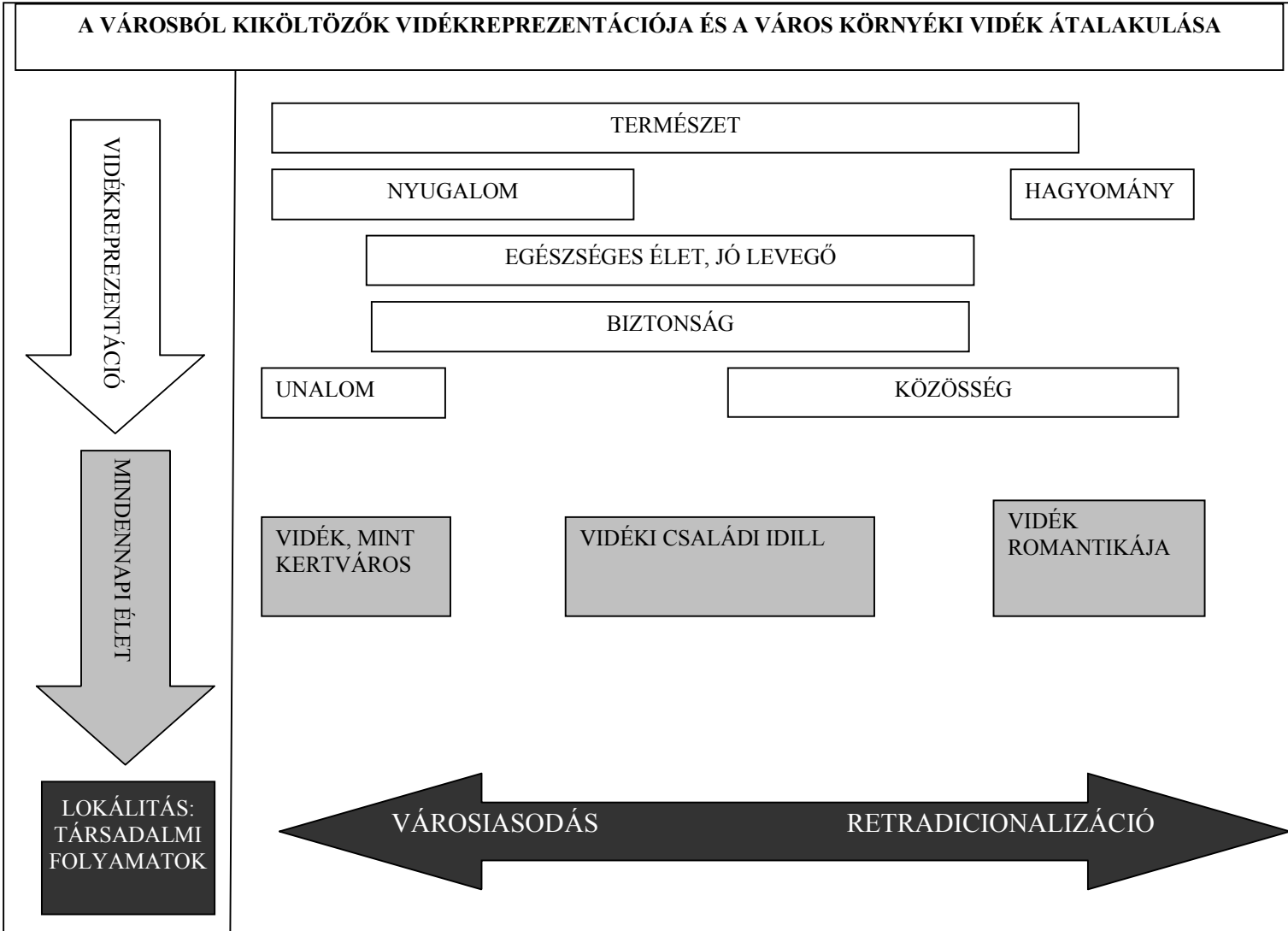
A kiköltözés okaként is központi helyet foglal el a vidék, mint természetes, zöld lakókörnyezet vonzása, szemben a város taszító hatásával. A természet, a zöld tehát központi eleme a városból kiköltözők vidékreprezentációjának, ami kulcsfontosságú

a kiköltözés motivációjában, és jellegzetes mindennapi gyakorlatokat eredményez. A mindennapi élet szintjén az aktív természet és környezetvédelmi civil tevékenység mellett jellemző tevékenységek a kertészkedés, természetjárás, kapcsolódva a vidékreprezentációkban megjelenő individuális értékekhez (nyugalom, egészséges élet), ami az egyének számára a rekreálódás lehetőségét biztosítja. A természet és vidék összekapcsolódása tehát két eltérő mindennapi viselkedésformát eredményez, egyrészt társas, közösségi cselekvésre ösztönöz (civil szerveződések), másrészt pedig az egyének számára individuális tevékenységek számos formáját kínálja, kapcsolódva a rekreációhoz.

A vidék és közösség összekapcsolása talán az egyik legmarkánsabb eleme a vidék várossal szemben meghatározott definíciójának. A társadalmi kapcsolatoknak a mindennapi gyakorlatokban azonban nagyon eltérő formái jelennek meg. A kiköltöző városiak az integrálódás és a teljes érdektelenség közötti széles skálán helyezkednek el. A városi kiköltözők egy csoportja számára a helyi közösségbe való bekapcsolódást a szomszédsági kapcsolataik jelentik. Vidékképüknek megfelelően fontosnak tartják a szomszédokkal való intenzívebb kapcsolattartást. Egy másik csoport a közösségi életbe való intenzív bekapcsolódással éli meg a vidéki közösség érzését. Jellemző, hogy a kiköltözők között többen aktív civil társadalmi életet élnek. Míg a harmadik csoport számára a vidéki lakóhely nem jár együtt a közösségi aktivitással, városi életformájukkal nem szakítva, jellemzően elzárkóznak a mindennapi érintkezéstől, bezárkóznak otthonaikba, ahová csak aludni járnak haza. Mindezek, tehát az eltérő hangsúllyal megjelenő vidékreprezentációs elemek és a hozzá kapcsolódó mindennapi gyakorlatok alapján a városból vidékre költözők három típusát különböztethetjük meg. Az első típus a *vidék romantikája reprezentációs típus*, a második típus a *vidéki családi idill reprezentációs típus*, és végül a harmadik típust a vidék, mint *kertváros* reprezentációs típusnak nevezem. Az eltérő vidék reprezentációs típusok, melyek eltérő mindennapi gyakorlatokat jelenítenek meg eltérő módon hatnak a lokalitások átalakulására.

Eredményeim azt mutatják, hogy a városból kiköltöző családok eltérő vidékreprezentációs csoportjaihoz köthetőek, és az eltérő mindennapi viselkedés

formák magyarázzák a város környéki vidékre jellemző két ellentétes társadalmi folyamatot a városiasodást és a retradicionalizációt.

A városiasodáshoz köthető legjellemzőbb szereplőcsoport a városi kiköltözők azon csoportja, amelyre a vidékreprezentáció és mindennapi élet *kertvárosi* típusa jellemző. Számukra a vidék, mint zöld terület, egészséges, jó levegő és természet reprezentálódik. A város környéki vidéket erőteljesen megkülönböztetik a vidéki tér más, elmaradott típusaitól, olyan területként definiálják, amely közel a városhoz a városi életforma egy sajátos típusát, a kertvárosi életet biztosítja számukra. A vidék legfőbb értéke számukra a magas státuszú családi ház, ahol a magasabb státuszt a zöld lakókörnyezet, a ház luxus jellege és a magas státuszú társadalmi környezet biztosítja. A ház esetükben sokszor lakóparki házat jelent. Városi életformájukkal nem szakítanak, a vidéki településeket lakóhelyként, alvótelepülésként használják.

A retraditionalizáció folyamatához legerőteljesebben az ún. *vidék romantikája* reprezentációs csoport köthető. Vidékképüknek fő elemei a természet, a közösség és a hagyomány, azaz a vidék idilli és esztétizált elemei. Erőteljes autenticitás igény jellemző rájuk, és ennek megfelelően preferálják a parasztházakat és aktívan részt vesznek a helyi hagyományok felfedezésében és megőrzésében. Magas fokú közösségi aktivitás jellemző rájuk, civil szervezeteket, helyi rendezvényeket szerveznek, irányítanak.

A *vidéki családi idill* reprezentációs csoport pedig egy átmeneti formát képvisel. Számukra a vidék a családi élet szimbóluma, vidékképük alapelvei a nyugalom, a biztonság és egészséges élet, tehát a vidékhez kötődő individuális értékek. Alapigényük vidéken a család jólétének és életterének biztosítása. Közösségi kapcsolataik alapját a szomszédosági, barátságos kapcsolatok jelentik. Mindennapi életük, munkájuk fogyasztási szokásaik erőteljesen kötődik a városhoz. Vidéki életüket a tradicionális családon belüli szerepek és döntően a hagyományos női szerepek szimbolizálják, a családfő és háziasszony szerepek presztízs értéke van körükben. Mind reprezentációjukban, mind mindennapi életükben keverednek a retraditionalizáció és városiasodás elemei, mint ahogy keverednek ezek a folyamatok a város környéki vidéki térben és társadalomban.

A városból vidékre költözés és a városiak vidékreprezentációja és a hozzá kapcsolódó mindennapi gyakorlataik átalakítják a város környéki vidéki területek közösségét, mindennapi életét és térbeli viszonyait.

A kiköltöző középosztályok a város környéki vidék uralkodó társadalmi rétegévé váltak, igényeik, érdekeik alakítják a város környéki vidéket társadalmi-kulturális értelemben egy versengő térré, ahol a városi és vidéki milió elemei keverednek és versengnek egymással. Eredményeim tehát megfelelnek a konstruktivista vidékszociológia alaptéziseinek, miszerint a vidéki teret (esetünkben a város környéki vidéket) döntően városi szereplőcsoportok hasznosítják és irányítják (Mormont 1990), illetve, hogy a középosztály saját képére formálja a vidéket, s ami nem illik bele ebbe a képbe, azt kitakarja (Cloke 1997). A városiak megalkotják a vidék idilli imázsát, és a vidékimázst a saját képükre formálják, ezáltal a vidékkép értelmezhető, mint egyfajta ellenőrzési eszköz, a városiak hatalma a vidékiek felett (Dupuis 2006).

A vidék tehát nem írható le egyszerűen a munkavégzés és a megélhetés területeként. Az új város-falu kapcsolat a tradíciók átértelmezését és új tradíciók létrehozását és a vidék hagyományos kultúrájának diverzifikációját eredményezi (például Mormont 1990, Cloke 1997, Dupuis 2006, Boyle - Halfacree 1998, Fejős - Szijártó 2000, 2002).

A város környéki vidék a vidék egy sajátos, multifunkcionális típusaként konceptualizálható, önálló entitás, nem csak egy átmenet, a városiasodás elkerülhetetlen lépcsőfoka. A város környéki vidék nem egyenlő az agglomerációval, nem írható le csupán a szuburbanizáció jelenségeként, hanem a vidéki tér egy sajátos típusaként értelmezhető, ahol a szuburbanizálódás (városiasodás) és a retradicionálizáció elemei keverednek. A két ellentétes folyamat éles helyi konfliktusokat eredményez. Mindezek következményeként a város környéki településeken létrejön egy új hatalmi és érdektér, amelyben a kiköltözéshez, településnövekedéshez kapcsolódó eltérő érdek és hatalmi csoportok jönnek létre. A helyi közösségi életet és a helyi politikát pedig ezeknek az érdekcsoportoknak a küzdelme alakítja.

A városkönyéki vidék társadalmilag és területileg is fragmentált, amely egyrészt azt jelenti, hogy egymás mellett él az alacsonyabb státuszú őslakosság és a magasabb státuszú városiak, valamint az eltérő igényű és viselkedésű kiköltözők csoportjai, másrészt a térben együtt van jelen a lakóparkok világa és a hagyományos falukép.

A város környéki vidék a vidéki tér egy dinamikusan fejlődő típusa. Fejlődésének motorja a városi fogyasztás, amely népességnövekedést eredményez és revitalizál bizonyos hagyományos vidéki tevékenységeket és szolgáltatásokat. A városi fogyasztást pedig a városiak pozitív vidékreprezentációja generálja azáltal, hogy a vidékiségek elemeinek fetiszizálásával, a kívánatos elemek hangsúlyozásával egy „jó élet” megteremtésének reményében költöznek a város környéki településekre, és ennek megfelelően alakítják mindennapi életüket vidéken.

A város környéki vidék tehát a vidéki területek egy sajátos, a városi fogyasztás hatására kialakuló típusa. Mindennapi életét, társadalmi - gazdasági - kulturális viszonyait tekintve város és vidék között helyezkedik el. Jellegadó társadalmi rétege a városból kiköltöző középosztály. Ehhez kapcsolódva fő funkciója a lakófunkció és a szolgáltatás. Jellemző sajátossága, hogy a vidék és város elemei keverednek, ütköznek egymással, ezáltal létrehozva a vidéki tér egy dinamikusan fejlődő, de konfliktusokkal, feszültségekkel teli típusát.

***

A kutatásomban öt Buda környéki település esetében vizsgáltam a városból vidékre költözés hatását. A vizsgálat és elemzés a konstruktivista vidékszociológia megközelítéseire, elméleteire támaszkodik. Dolgozatommal konkrét vizsgálati eredményeken túl a megközelítés alkalmazhatósága mellett kívánok érvelni. Úgy vélem, hogy a vidék eltérő reprezentációja segítségével jól értelmezhetők a mindennapi élet különbségei és ennek következményei a város környéki területeken. A vizsgálat eredményei, az esettanulmány alapján kirajzolódó hipotézisek további kutatási kérdéseket vetnek fel. Vajon a retradicionalizáció és városiasodás folyamatai milyen mértékben azonosíthatók a városi szereplők által szintén érintett turisztikai vidéken és a városi kivonulás más vidéki területein? A vidék átalakulásának, fejlődésének ez a két ellentétes iránya megragadható-e a városiak által kevésbé vagy egyáltalán nem érintett területeken is? Kapcsolódnak-e illetve hogyan kapcsolódnak ezek az ellentétes a fejlődési trendek, irányok a helyi fejlesztési stratégiákhoz és projektekhez? Végezetül fontos módszertani kérdés lehet, hogy a vidékreprezentációk vizsgálata különböző kvantitatív és kvalitatív eszközökkel

hogyan alkalmazható a vidék meghatározásában. Kik és hogyan alakítják a vidék definícióját, milyen reprezentációs elemek válnak fontossá, illetve láthatatlanná a vidék meghatározása körüli vitákban, versenyben és mindez milyen hatalmi viszonyokra vezethető vissza?

Vélelmezem és hiszem, hogy a konstruktivista megközelítés a hazai vidékszociológia számára is széles körben, számtalan kutatási témában alkalmazható megközelítéseket és elemzési módszereket kínálhat a vidéken zajló folyamatok megértéséhez. A vidékreprezentációk vizsgálata nem csupán a város környéki vidék vizsgálatában kínál újfajta értelmezési lehetőségeket, de más (vidéki) tér típusok elemzésénél is hasznos lehet. A vidék turizmus területén zajló társadalmi, térbeli folyamatok megértését nagymértékben elősegíti a vidékreprezentációk vizsgálata, (mint ezt számos hazai példa is bizonyítja (például Fejős - Szijártó 2000, 2002), de véleményem szerint a leszakadó területek elemzésénél is újabb, kiegészítő értelmezési lehetőséget kínálhat a konstruktivista megközelítés alkalmazása, például a lakosság elvándorlását a helyi kapacitások alacsony fokát eredményező folyamatok megértésében.

Hivatkozott irodalom

- Andersson, Kjell (2005) Producers of Rural Goods and Services in Five European Countries: a comparative analysis of rural regions under urban pressure. Helsinki University, Helsinki.
- Bajmócy Péter (2002) A „vidéki“ szuburbanizáció Magyarországon, Pécs példáján, Tér és Társadalom, Vol. 14. No. 2-3, 323-330. o.
- Bajmóczy Péter (2004) A lakóhelyi szuburbanizáció terének lehatárolása a vidéki Magyarországon In: Abonyiné (szerk.) 40 éves a Szegedi Tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszéke, SZTE Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék
- Bossuet, Luc (2006) Peri-rural Populations in Search of Territory, Sociologia Ruralis Vol. 46. No.3., 214-228. o.
- Boyle Paul - Keith Halfacree (1998) eds. Migration into Rural Areas: Theories and Issues, Wiley, Chichester

- Cloke, Paul (1997) Country Backwater to Virtual Village? Rural Studies and 'The Cultural Turn'. *Journal of Rural Studies*, Vol. 13, No. 4, 367-375. o.
- Csanádi Gábor - Csizmady Adrienne (2002) Szuburbanizáció és társadalom, *Tér és társadalom*, No. 3. 27 - 56. o.
- Cséfalvay Zoltán (2008) Kapuk, falak, sorompók. *A Lakóparkok világa*, Gondolat, Budapest.
- Csité András (1999) A paraszti közösségtől a ruralitásig: A nemzetközi vidékkutatások utóbbi harminc évének néhány kulcsproblémája. *Szociológiai Szemle* No. 3, 134-153. o.
- Csité András (2005) *Reménykeltők, Századvég*, Budapest
- Csité András - Kovách Imre (2002) A vidéki történet In. Kovách Imre (szerk.): *Hatalom és társadalmi változás. A poszt szocializmus vége*, Napvilág, Budapest, 219 - 309. o.
- Dövényi Zoltán - Kovács Zoltán (1999) A szuburbanizáció térbeni-társadalmi jellemzői Budapest környékén. *Földrajzi Értesítő*, No. 1-2, 33-57.o.
- DuPuis E. Melanie (2006) Landscapes of Desires? In. Cloke, P. J. - T.Marsden - P. H. Mooney (eds.) *Handbook of rural studies*, Sage, London, 124 - 132. o.
- Fejős Zoltán - Szíjártó Zsolt szerk. (2000) *Turizmus és kommunikáció*, Néprajzi Múzeum - PTE Kommunikáció Tanszék, Budapest - Pécs
- Fejős Zoltán - Szíjártó Zsolt szerk. (2002) *Egy tér alakváltozásai. Esettanulmányok a Káli medencéből*, Néprajzi Múzeum, Budapest
- Frouws, Jaap (1998) The Contested Redefinition of the Countryside. An Analysis of Rural Discourses in The Netherlands. In. *Sociologia Ruralis*, Vol. 38, No. 1, 54-68.o.
- Gorton, Matthew - John White - Ian Chaston (1998) Counterurbanisation, fragmentation and the paradox of rural idyll, In. Boyle, P. - K. Halfacree (eds.) *Migration into rural areas, Theories and issues*, Wiley, 215-235.
- Halfacree Keith (1993) Locality and Social Representation: Space, Discourse and Alternative Definitions of the Rural, *Journal of Rural Studies*, Vol. 9, No. 1, 23-37. o.
- Halfacree Keith (1995) Talking About Rurality: Social Representations of the Rural as Expressed by Residents of Six English Parishes, *Journal of Rural Studies*, Vol. 11, No. 1, 1-20. o.
- Halfacree, Keith - Paul Boyle (1998) Migration, rurality and the post-productivist countryside, In: Boyle Paul - Keith Halfacree (eds.) *Migration into Rural Areas: Theories and Issues*, Wiley, Chichester, 1-20.o.

- Halfacree, Keith (2004) Rethinking 'rurality' In: T. Champion - G. Hugo (eds.) *New forms of urbanization. Beyond the urban-rural dichotomy*, Ashgate, 285-304. o.
- Halfacree, Keith (2006) Rural space: constructing a three-fold architecture, In: P. Cloke - T. Marsden - P. Mooney (eds.) *Handbook of Rural Studies*, Sage, London 44-62. o.
- Halfacree, Keith (2007) Trial by space for a 'radical rural': Introducing alternative localities, representations and lives, *Journal of Rural Studies* Vol. 23 No.2. 125-141. o.
- Jones, Owen (1995) Lay discourses of the rural: developments and implications for rural studies, *Journal of Rural Studies* Vol. 11 No. 1. 35-49. o.
- Kovács Éva (2008) A községtanulmányoktól a lokalitás megismeréséig In: Kovács É. (szerk.) *Közsegtanulmány. Módszertani jegyzet*, PTE-BTK Kommunikáció és Médiatudományi Tanszék, Pécs, 7-22. o.
- Kovács Katalin (1999) A szuburbanizációs folyamatok a fővárosban és a budapesti agglomerációban. In: Barta Gy. - Beluszky P. (szerk.): *Társadalmi-gazdasági átalakulás a budapesti agglomerációban*. Budapest, Regionális Kutatási Alapítvány. 91-114 o.
- László János (2000)a A szociális reprezentációról. In: Béres I, Horányi Ö. (szerk.): *Társadalmi kommunikáció*. Budapest, Osiris, 129-138.
- László János (2000)b A szociális reprezentáció járványtanáról. *Replika*, 41-42. November. 289-300.
- Lupri, Eugen (1967) The rural -urban variable reconsidered: the cross-cultural perspective *Sociologia Ruralis* Volume 7 No. 1, 1 - 82.o.
- Mahon, Marie (2007) New populations, shifting expectations: The changing experience of rural space and place. *Journal of Rural Studies*, Vol. 23 No. 3, 345-356. o.
- Marsden, Terry (1999) Rural Futures: The Consumption Countryside and its Regulation, *Sociologia Ruralis*, Vol. 39, No. 4, 501-526. o.
- Marsden, Terry - Philip Lowe - Sarah Whatmore (eds.) (1990)a *Rural Restructuring. Global Processes and their Responses*, London, David Fulton Publishers
- Marsden, Terry - Philip Lowe - Sarah Whatmore (1990)b Introduction: Questions of Rurality In: T. Marsden - P. Lowe - S. Whatmore (eds.) *Rural Restructuring. Global Processes and their Responses*, London, David Fulton Publishers, 1-21 o.
- Mormont, Marc (1987) Rural nature and urban natures, *Sociologia Ruralis* Vol. 27 No. 1, 3-20. o.

- Mormont, Marc (1990) Who is rural? or How to be Rural: Towards a Sociology of the Rural. In: Mardsen, T.-P. Lowe- S. Whatmore (eds.) Rural Restructuring. David Fulton, London, 21-44. o.
- Munkejord, Mai Camilla (2006) Challenging Discourses on Rurality: Women and Men In-migrants' Constructions of the Good Life in a Rural Town in Northern Norway. *Sociologia Ruralis*, Vol. 46. No.3., 241-257.
- Murdoch, Jonathan (2000) Networks - a new paradigm of rural development? *Journal of Rural Studies* Vol. 16 No.4. 407-419. o.
- Tamáska Máté (2006) Hagyományos és modern falusi házak örökségszociológiai vizsgálata *Szociológiai Szemle*, No. 4, 36-62. o.
- Tímár Judit (2001) Mégis kinek az érdeke? - Szuburbanizáció a kapitalizálódó Magyarországon, Földrajzi Konferencia, Szeged
- <http://geography.hu/mfk2001/cikkek/Timar.pdf>
- Timár Judit - Váradi Mónika Mária (2000) A szuburbanizáció egyenlőtlen fejlődése az 1990-es évek Magyarországnán, In:Horváth Gy.-Rechnitzer J. (szerk.), Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón, MTA Regionális Kutatások Központja. Pécs, 153-175. o.
- Tönnies, Ferdinand (1983) *Közösség és társadalom*. Budapest: Gondolat
- Váradi Mónika Mária (1997) Solymár: az aranyfalu. - *Tér és Társadalom*. No. 4. 45-68. o.
- Váradi Mónika Mária szerk. (2008)a *Kistelepülések lépéskényszerben, Új Mandátum*, Budapest
- Váradi Mónika Mária (2008)b *Utak, elágazások - a közelmúlt falukutatásai*, In: Kovács É. (szerk.) *Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet*, PTE-BTK Kommunikáció és Médiatudományi Tanszék, Pécs, 43 - 68.o.
- Varró Krisztina (2004) A régió mint diszkurzív termék. *Tér és Társadalom*, Vol. 18. No.1. 73-92.o.

A PhD dolgozat témakörében készített publikációk jegyzéke

Cikkek, tanulmányok

- Hungary: nature and culture – resource management and knowledge use in a Hungarian micro-region. In: Bruckmeier, Karl; Tovey, Hilary, 2009, eds: *Rural Sustainable Development in the Knowledge Society* Ashgate: Aldershot, UK, 2009. 95-111. o. (Kovách Imrével és Megyesi Boldizsárral)
- Városi nők vidéken. Családi élet a budapesti agglomeráció falvaiban. In: Bakó Boglárka - Tóth Eszter Zsófia (szerk.) *Határtalan nők, Kizártak és befogadottak a női társadalomban*, Nyitott Könyvműhely Kiadó 2008.
- Képek és képzetek a mai magyar vidékről In: Kovách Imre (szerk.): *Vidékiek és városiak, L'Harmattan – MTA-PTI, Budapest, 2007, 45-67. oldal*
- A szolgáltató vidék: a Művészetek Völgye és az etyeki bor és gasztronómiai fesztiválok In: Kovách Imre (szerk.): *Vidékiek és városiak, L'Harmattan – MTA-PTI, Budapest 2007. 67-85. oldal* (Nagy Kalamász Ildikóval)
- Vidékképek a politikában a parlamenti beszédek tükrében In Boda Zs. – Kovách I. – Szoboszlai Gy. (szerk.) *Hatalom, közbeszéd, fejlesztéspolitika Elemzések politikai jelenségekről. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest. 2007. 89-102. o.*
- The Budapest Agglomeration. In: Javier Esparcia – Almudena Buciega (eds.): *New Rural – Urban Relationships in Europe*. University of Valencia, Valencia, 2004. (Csite Andrással, Kovách Imrével, Kristóf Lucával és Nagy Kalamász Ildikóval)
- Building Rurban Relations (Deliverable 2) Hungarian Report, Institute for Political Sciences, Hungarian Academy of Sciences, 2004 Budapest, (Csite Andrással, Kovách Imrével, Kristóf Lucával és Nagy Kalamász Ildikóval)
- Building Rurban Relations (Deliverable 6) Consumers in Hungary Budapest Agglomeration and Lake Balaton Region, Institute for Political

- Sciences, Hungarian Academy of Sciences, 2004. Budapest (Jókuthy Emesével, Kovách Imrével, Kristóf Lucával és Nagy Kalamász Ildikóval)
- Building Rurban Relations (Deliverable 9) Intermediate Actors Analysis Budapest Agglomeration and Lake Balaton Region, Institute for Political Sciences, Hungarian Academy of Sciences, 2004 Budapest Jókuthy Emesével, Kovách Imrével, Kristóf Lucával és Nagy Kalamász Ildikóval)
  - Urban Pressure - A Recent Phenomenon. The Valley of Arts, *Eastern European Countryside* 2004/10.

Konferencia-előadások:

- Restructuring of rural. Gender roles, social representation of rural and every day life of urban families in urban surrounding villages in Hungary, International Research Workshop: 'Rural realities in the post-Socialist space: Understanding social, cultural and political change in the Russian and East European Countryside., Glasgow, Egyesült Királyság, 2010. November 12-14.
- A retraditionalization of gender relations? Gender roles, attitudes and lifestyle of newcomer families in rural areas, Prospects for wider cooperation, ICCEES VIII. World Congress, 2010. július 26-31. Stockholm
- A városból vidékre költözők hatása a vidék átalakulására - a Budapest környéki falvak esete, A Magyar Szociológiai Társaság éves konferenciája Debrecen 2009. november 14-15.
- New rural actors in rural governance - the case of the Western Agglomeration of Budapest XXII. Conference of the European Rural Sociological Society, (ESRS) XXII. Konferenciája, Vaasa, Finnország, 2009. Augusztus 16-21
- Retrationalization of gender relations and rural lifestyle? Gender roles, social representation of rural and everyday life of urban families in suburban villages in Hungary, XXII. Conference of the European Rural Sociological Society, (ESRS) XXII. Konferenciája, Vaasa, Finnország, 2009. Augusztus 16-21
- A falu építésze és a vidék imázsa, Skanzen konferencia - 20 századi életmódváltozások falun konferencia, Szentendre 2008. november 11-12.

- A városi nyomás és a szolgáltató vidék, a Magyar Szociológiai Társaság éves konferenciája, Veszprém, 2008. november 14-15.
- A Művészetek Völgye és az etyeki bor- és gasztronómiai fesztiválok, Tudástársadalom és vidékfejlesztés konferencia, Csíkszereda, Románia, 2008. szeptember 18-19.
- Rurality, migration and women's identity- a Hungarian case: az ESRS 2008 évi Nyári Iskolája, Nagykanizsa, 2008. augusztus 25.-29.
- Rural Images in Hungary, Program of International Cooperation Argentina - Hungary, 2008. április 13-20. Neuquen, Argentína
- Képek és képzetek a vidékről - Műhelybeszélgetés MTA-PTI 2007. május 17.
- Local rural development and projects: power, cooperation and leadership, the case of Budapest Agglomeration and Lake Balaton Region - A Common European Countryside? XXI. Congress European Society for Rural Sociology, Keszthely, 2005. augusztus
- The Valley of Arts, 3rd Autumn School 2003. szeptember 10-17. Prága, Csehország
- Urban pressure Phenomenon: the Valley of Arts case - XX. Congress European Society for Rural Sociology, 2003. aug. 16-22. Sligo, Írország,